

De kerk van Loo.

stekelige snor deden hem aan een everzwijn gelijken.

Ik hoorde een stem naast mij, die zegde:
«Der general Mangin!»

De zon brak door den morgen en verlichtte het pui van het gebouw. De gouden letters op den gevel schitterden en ik las: «Palais de Justice.» (Gerechtshof).

Een ontzettende pijn beet door mijn been. Ik verloor het bewustzijn en viel in de armen van een ziekenoppasser.

In een laatsten, vagen blik zag ik boven het

hoofd van den generaal en het verschrikkelijke woord «Justice», in den bleekblauwen morgenhemel klapperen, de drie heldere kleuren van de gerafelde vlag van Frankrijk. »....

«Justice!» Gerechtigheid! Dit ondervond weldra ook de slachter van Verdun, de lafhartige kroonprins, die, wij zullen 't verder zien, op 't opperste gerechtigheidsogenblik van Duitschland, met zijn vader, den ... roemrijken held Wilhelm II, als een lage fielt, als een lafaard, het leger ontvluchtte en in Holland lijfsbehoud ging zoeken.

DE GROOTE OORLOG.

Koning Albert inspekteert het slagveld.

VIII. AAN DEN IJZER

Onze soldaten volgden natuurlijk in spanning al deze gebeurtenissen. Voor hen was de tijd van het offensief nog niet aangebroken.

We weten, dat bij Merkem een Duitsche aanval afgeslagen was. Merkem ligt reeds ten Zuiden van het eigenlijk IJzergebied.

Letten wij even op de IJzerstreek zelf.

Hier kon de vijand geen offensief beginnen. Het water versperde den weg voor groote legers en een macht van artillerie.

Plaatselijke gevechten gebeurden er wel. Allen worden niet vermeld. Herinneren we echter toch aan den strijd bij Reigersvliet, in Maart.

De Reigersvliet is een waterloop bij Stuivekenskerke en Pervyse, daar waar in 1914 zulk een geweldige worsteling plaats had. We denken aan Tervate, den Groeten Beverdijk, de Noordvaart, Ramskapelle.

Hier had het lot van de gansche kanaalkust, ja, van Europa toen op 't spel gestaan.

Maar op dien slag volgde de wacht aan den IJzer.

In dit frontvak lag onze bijzonderste stelling achter den dam van den spoorweg Nieuwpoort-Diksmuide. Die der Duitschers lag aan den IJzer.

Tusschen deze twee stellingen was een overstroomde of moerassige streek; in deze stonden veldwachten en vooruitgeschoven posten om de welke, tijdens de lange maanden, die op het onvergetelijk gevecht van den IJzer volgden, fel gestreden werd.

Op den Westelijken oever van Reigersvliet hadden wij een veldwacht, welke dezen naam droeg.

Zij bestond uit zeven posten welke van 't Zuiden naar 't Noorden, van de hoeve der «Twee Appelaars» tot aan de «hoeve in puin» als een waaier uitgespreid waren. Meer ten Zuiden, tusschen de puinen van het dorp, stond de veldwacht van Oud-Stuivekenskerke. Door de over-

stroomde streek waren vonders geslagen, die de veldwachten met de bijzonderste stelling verbonden.

Tegenover ons, vier honderd meter van onze vooruitgeschoven linie, hadden de Duitschers zich in het kasteel van Vicogne, in Kloosterhoek, in de hoeve Vandenwoude en in een reeks andere posten genesteld.

In Maart 1918, was het vak bezet door een ruitdivisie; met den grootsten moed deden de kavaleristen het zware werk der infanteristen. Een kompagnie van het 5° lancers bezette de veldwacht van Reigersvliet; de karabiniers-wielrijders stonden te Oud-Stuivekenskerke. De loopgraven langs den spoorweg, in het vak van Reigersvliet, waren bezet door een kompagnie van het 4° lancers, en verder achteraan, in de ondersteuningslinie, stond een bataljon jagers te paard.

* * *

De nacht van 5 op 6 Maart was zeer rustig. De patroeljes, die zooals gewoonlijk uitgegaan waren, hadden niets bijzonders bemerkt, ten hoogste hoorde men eenige geruchten in de richting van Kloosterhoek. Later is het uitgekomen, dat zij voortgebracht werden door het aanbrenge van materiaal voor den aanval. Tegen middernacht werd de majoor van de loopgraaf door kommandant Brennet, bevelhebber der veldwacht van Reigersvliet, daarvan verwittigd.

Op eens, om 5 uur 's morgens, begint men onze loopgraven schrikkelijk te beschieten. Granaten, bommen en miinen vallen gelijk hagel, het verdedigingsstelsel wordt overhoop geworpen, de manschappen moeten in de dekkingen kruipen, telefonische verbindingen zijn onderbroken. Dit geweldige geschutsvuur duurde 8 minuten.

Om 5 uur 8 m., nadat de pionniers tot aan de ijzerdraadversperring gekropen waren en deze hadden doorgesneden, kwam de aanval los.

Het puin van Becelaere.

Ditmaal was het geen plaatselijke overrompeling, maar wel een machtige aanval. De vijand was besloten de veldwacht in te nemen en ons op den Westelijken oever van de beek terug te dringen. Onze posten ten Westen verhinderden zijn verbindingen en zijn bezetting op den Westelijken oever van den IJzer. Hij wilde hier een einde aan stellen en daarom deed hij met stoottroepen van de 50^e, 358^e en 360^e regimenten welke tot de 214^e I.D. (een divisie keurtroepen, die op 27 Febr. van Kamerijk gekomen was) behoorden, een geweldigen aanval. De aanvalstroepen bestonden uit 9 officieren, ongeveer 300 man en 10 machinegeweren.

Deze belangrijke kriegsverrichting was ondersteund door twee andere aanvallen: een in het Noorden, moest zich van den post «Twee Appelaars» meester maken; de andere, ten Zuiden, was tegen de veldwacht van Oud-Stuivekenskerke gericht.

Deze laatste, een afleiding, werd door ons vuur dadelijk gesmoord.

Te Reigersvliet echter kon de vijand onze eerste linie nemen, en bezette hij eenige loopgraven aan de beek.

Kommandant Brennet stond met eenige manschappen en een afdeeling machinegeweren in de twee loopgraven, welke op den Serpentvonder uitliepen.

Brennet geeft opdracht die plaats te behouden.

Majoor Verhavert deed een hevig afsluitingsvuur richten op de strook voor onze bedreigde veldwachten.

* * *

De toestand van kommandant Brennet werd gevaarlijk.

De vijand had niet alleen den post ten Noorden van de «Twee Appelaars» bezet, maar ook in 't Zuiden was hij tot aan de hoeven «des trois menons» vooruit gerukt, en dreigde daar de verdedigers zijdelings aan te vallen.

Om 6 uur, toen Brennet slechts over 15 manschappen beschikte, kreeg hij een kostbare hulp.

Het was de groep der kavalisten-patroeljeers, die bij het gerucht van het gevecht, onder bevel van luitenant Van den Heuvel, bijsprong.

Brennet besloot onmiddellijk zelf een aanval

te wagen, om de kleine loopgraven te heroveren. Deze toch moest men hebben, wilde men een tegenaanval uitvoeren. Onder dekking van machinegeweevuur rukken de patroeljeers ten aanval, veroveren de loopgraven, nemen 19 gevangenen en een machinegeweer. Op dit oogenblik krijgen zij nieuwe versterking: eenige patroeljeers van wielrijdersbataljons onder bevel der luitenanten Masui en Brasseur. Het moedig troepje bezet de veroverde loopgraven, richt er zich in, en niettegenstaande het levendig vuur, waarmede het van alle zijden bestookt wordt, houdt het stand.

De vijand schijnt nochtans een nieuwen aanval te willen voorbereiden. Terwijl zijn artillerie beproeft aan onze hulptroepen den doortocht te belemmeren, komt een zwerm vliegtuigen onze vurende batterijen en onze loopgraven aan den spoorweg bestoken. Maar, het is verloren werk, want nu de toestand verbeterd is, richten de batterijen van majoor Verhavert (een man die zijn vak kent) een der 5^e en 6^e divisies, welke het vak bezetten, een doeltreffend vernielingsvuur op de door den vijand ingenomen posten.

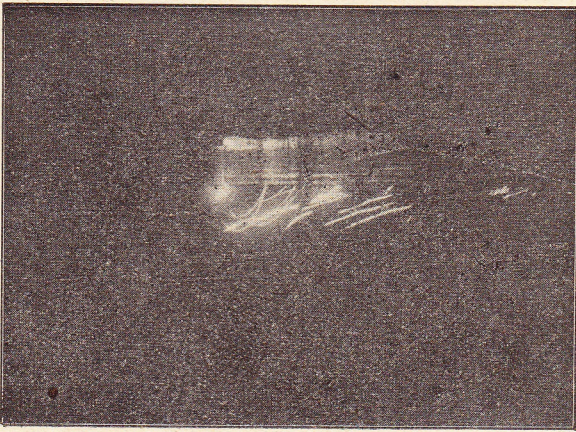
Generaal De Blauwe heeft daarenboven de kavalerie-divisie doen verwittigen en maatregelen genomen om een tegenaanval uit te voeren.

Wegens het gevaar dat de troepen liepen door bij vollen dag over den vonder «De Serpent» te trekken, had men eerst gedacht den tegenaanval tot den avond uit te stellen. Maar wachten was den vijand tijd geven om zich in te richten, om hulp te krijgen en dus de moeilijkheid der kriegsverrichtingen te vergrooten. Ook nam generaal De Blauwe het krachtig besluit onmiddellijk op te treden.

De artillerie, die de Duitsche en de door de Belgen verloren posten reeds onder vuur genomen had, zou op het oogenblik van den aanval verder schieten en daardoor de Duitschers afzonderen.

Aan majoor Jones werd bevolen met zijn kavalieriebataljon, dat twee kompagnies sterk was, een van het 1^e, een andere van het 2^e jagers te paard, aan te vallen.

Terwijl een patroelje de troepen van kommandant Brennet ging versterken, trok het bataljon, om 11 uur, in kleine groepjes naar de loopgraven aan den spoorweg, bij den uitgang van den von-

Vuurpijlen in den nacht aan de Blauwvoetbrug.

der «De Serpent». Toen trok de 2^e compagnie (kommandant Landrain) in kleine groepen over de brug. Zonder gehinderd te worden, kwam zij er over en kort na den middag was zij weer gansch verzameld in de loopgraven van Reigersvliet.

Majoor Jones was ook daar, hij deed de 1^e compagnie (kommandant Ouverleaux) dezelfde beweging uitvoeren. Vóór 13 uur had hij de noodige bevelen gegeven tot den aanval der drie posten ten Zuiden van de veldwacht. Deze zullen door de jagers en patroeljeerders-wielrijders genomen worden. Iedereen is vaardig. Majoor Jones geeft een laatsten raad.

Om 13 uur 15, geeft hij het sein om de kanonnen verder te doen schieten. Op hetzelfde oogenblik springen jagers en wielrijders zoo onstuimig vooruit, dat bijna onmiddellijk de drie posten met hun garnizoen ingenomen worden. De ruiters maken zich op hetzelfde oogenblik van den 4^e post meester.

Nu, om naar het Noorden te trekken, moet men de drie overige posten vermeesteren. Met veel handgranaten, aan het hoofd van eenige helden, neemt luitenant Thimus den 5^e post in. Maar voor den 6^e wordt hij door het helsch werk van een machinegeweer tegengehouden; dit moet eerst tot zwijgen gebracht worden. Op een sein nemen de batterijen van Verhavert den post onder vuur, weinige oogenblikken daarop werd hij door onze troepen bezet.

De zevende post — de «Twee Appelaars» — biedt ook een hardnekkigen weerstand. Zijn garnizoen bestaat uit een officier, al de Duitschers, die aan onze troepen ontsnapt zijn, staan onder zijn bevel. Om den weerstand van dezen post te breken moet men 't geschutvuur er op samen-trekken. Om 17 u. 50 is het afgelopen. Gansch het garnizoen werd gedood of gevangen; geen enkele Duitscher kon het kasteel van Vicogne bereiken.

Aldus liep, na een gevecht dat dertien uren duurde, de Deutsche onderneming uit op een bloedigen tegenslag.

Van 9 officieren en driehonderd man, die met

het uitdrukkelijk bevel de veldwacht te veroveren ten aanval trokken, werden 5 officieren gevangen genomen, 1 werd gedood, 102 gevangen en 25 gekwetsten bleven in onze handen, 31 lijken lagen op het veroverd terrein. Van de 10 machinegeweren, die in werking werden gesteld, werden er 9 in onze linies meegebracht alsook een aanzienlijke buit, namelijk: geweren, patronen en granaten. De aanvalstroepen werden gansch vernield.

De gevonden dokumenten en de verklaringen der gevangenen hebben het belang van den tegenslag bevestigd. Want, om het welslagen der krijgsverrichting te verzekeren, had de bevelhebber der 214^e divisie dezen aanval niet alleen aan bijzondere, daartoe voorbereide troepen toevertrouwd, maar verscheidene dagen van tevoren hadden ze dezen aanval herhaald, te Zande, op een terrein, waar onze stellingen zoo juist mogelijk nagemaakt waren. Aan deze troepen had men bijzondere uitdeelingen gedaan van «Delikatesen» ten einde hun meer moed te geven.

De heldenmoed onzer soldaten, hun koelbloedigheid, zoowel als de bekwaamheid en de vastberadenheid hunner aanvoerders, veranderden de vijandelijke poging in een werkelijke ramp.

De Koning wilde persoonlijk aan de helden van den dag zijn voldoening uitdrukken. In tegenwoordigheid der Koningin gaf hij, eenige weken later, een nieuw vaandel aan het 1^e jagers te paard en hij zelf schonk eere-teekens aan de officieren en soldaten die zich bijzonder onderscheiden hadden.

Eindelijk, om den moed, welke de eenheden in het gevecht van 6 Maart ten toon gespreid hadden, te vereeuwigen, werden: het 1^e en het 2^e regiment der Jagers te paard, de artilleriegroep der ruitery-divisie, het 1^e en het 2^e bataljon der karabiniers-wielrijders, de IIIe groep van het 2^e regiment artillerie, de 3^e batterij van de IIIe groep van het 8^e regiment artillerie, gemachtigd op hun vaandels, richtvlaggen en op de schilden hunner kanonnen den naam «Reigersvliet» te schrijven.

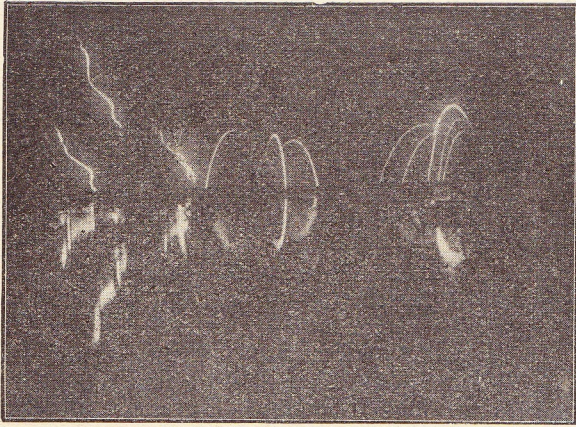
Aan den IJzer zelf geschiedden er veel van die feiten, al kregen ze niet alle die bekendheid.

Maar met vreeselijke regelmaat toch vielen er van onze jongens en werden de graven talrijker op de kerkhoven achter 't front.

Wij kunnen niet nalaten een treffend tooneel weer te geven, zooals Feerged dat in de taal der streek in de «Legerbode» beschreef.

«'t Is over de eeuwige rust, waarin zooveel strijders gingen tijdens die wacht aan den IJzer.

Moe, lagen ze neêrgevlokt langs den weer. Ze hadden afgenomen den harddrukkenden helm en ontknoopt hun kanot van boeven om 't frissche windie over hun dampend vel te laten streefen. Hoewel het naiaar reeds stilaan zijn norske vlaoen over het vlakke land woei, was het een heerlijk weertie dien daer. 't Bollig zonnetie had zich door 't strak-ernstige hemelnet geboord, en strooide mild, allentwege over de gesteven koudkorste, ziin warmen gloed, die tintelzinderend on't erijze dauwfloers levendige verwekking bracht en wat verzachting der kille temperatuur der

Vuurpijlen in den nacht.

voorbijje Oktobernacht.

Frischjes, lentefrischjes was het, en allen er wellustig van genoten. Met diepe, regelmatige teugen snoeven ze door wijd-opene neusgaten en mond de koele buitenlucht op, die zijpelde langs hun wijde kele naar binnen, verkoelde hun heele lichaam en langzaam opslurpte hun zweet en hunne moeheid. De strakke zenuwen ontspannen, de spiertrekkingen verslaptten, werden losser en lossen. Alles zoo in hen verveide trage aan, en ze lieten zich zoo liggen op den rug, met popeleend harte, dat dommelde in donzige, donzige welligheid.

Sedert drie volle uren was 't gansche bataljon nu reeds aan't marcheeren. Waar waren ze al niet geweest? Twee dorpen waren ze stap-en-half in lawaaiend geweld doorgebeend, hadden dan langen tijd groote, breede banen gevolgd onder schaarsche tak- en bladerengewelven van hooge boomen, en toen waren ze plots een modderigen aardweg ingeslagen en dwars door bebouwde velden gesjokt. En waarom? Vaagjes herinnerden de soldaten zich nog, dat ze ergens rond 't lilliputisch klein dorpje Oeren een vijand moesten aanvallen; maar hoe dit gebeuren moest, wist niemand; daarbij, slechts weinigen bekommerden er zich om, en dan nog erg luttel. Alleenlijk wisten ze allen dat die beruchte vijand ginder reeds lange op de lommerrijke boorden van een gracht of weg uit te rusten lag en geen vinne roerde; terwijl zij zoo door aardappel-, beeten- en stoppelvelden voortsukkelden, zware klompen fletsige aarde meesleurend aan hunne zolen, af en toe over beken en putten springen moesten, waardoor ze bijna door hun looden beenen knakten van 't neerslaand geweld van 't heftig rammelend piottenharnas. En hoewel ze flink doorstapten, onverpoosd en zich t'enden asem draafden, toch en hadden ze geen minuutje rust genoten. Met platgepersten buik door vollen kogelgordel, 't gewicht van ransel en geweer, dat af-rukte hun moeë schouders, afsnoerde de borst en de hijgende ademhaling erg belemmerde, hadden ze zich afgebeeld.

Ten slotte hadden ze toch op de baan stilgehouden. Met een ruk waren de lange, smalle ba-

jonetten geveld, de geweren gekruist, de ransels en knapzakken neergekwakt en hadden de mannen zich op hoopjes keien neergezet, of in het dunne gras der kale weiden gevlijd.

Drie ambulance-wagens reden voorbij. De paarden rekten langzaam de beschikte pooten uit, met regelmatig ja-knukken van den neerhangenden kop, en door sloegen ze op de steenen. Wrielen knarsen kriezelig om ongesmeerde assen. I, o, o, me, ze schokten voort, notse-dokkerend over de noodbeuge kasselen, en sleepten, in stomme onverschilligheid, na zich een marukwekkend zog van diepe, heilige stilte. De mannen langs de baan plots hun eigen lijden en moeheid vergaten, en met gepijnigde nieuwsgierigheid staarden naar 't ijsigdroet konvooi, trachtend iets van het akelig geheim te ontwaren daarin verborgen en dat ze, helaas, maar al te veel vermoedden.

Ze voelden een kille koelte door hun aders vloeien, die hun heete kop ledigend klaarder maakte; vage triestigheid in hen neerdruppelde, hen langzaam overstelpte, hun blijge gevoelens en levensdarteelheid steef. Zacht-teer meelijden opwelde uit hun ruw soldatenharte. Verwonderd over hen zelf, ze begrepen niet hoe 't kwam dat zij, de stoer-taaie kerels, levend dag in dag uit in 't groote gevaar van sterven, dat ze onophoudelijk en overal bespeurden, nu zoo gansch door en door diep ontroerd waren, en slechts lachten aan den dood, die onverwachts, zoo te midden hen kwam aanstropelen, en voorbijtrok, onverschillig weg, cynisch-koud, allerakeligst in zijn hard-stomme gevoelloosheid. En al hun opborrelend, luidruchtig levensgenot lam viel, zich klonterde om hun hart, als gestold bloed.

Een na een, ze rechtstonden; volgden de doodenwagens...

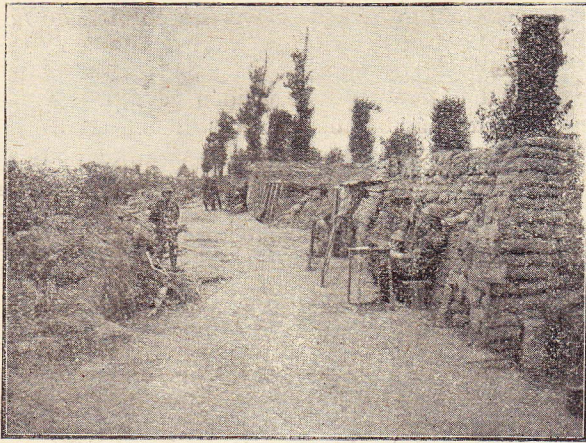
De leiders, ernstig, schommelden op de breede ruggen van hun gespan en zwegen. Aan den ingang van 't kleine kerkhof ze stilhielden. In wit gewaad, prevelend stille gebeden, de oude priester, met gebogen, grijzen hoofde uit de kerke kwam, staarde in zijn boek, waar de oneindige troost in schuilde.

Brankardiers, den roode-kruisband aan den arm, het doek der wagens openschoven, ontsluitend het geheim:

Vier witte, koude kisten zich schaarden tegen elkaar...

Ze werden uitgetrokken, neergezet op draagberries. Rondom geschaard officieren en soldaten, zich in positie rechtend, sloegen de hand aan den helm; zwijgende groet aan de gevallen IJzerhelden, in zijn hoekige stijfheid toch subliem-aangrijpend. Roerloos ze staan bleven, tot een drielokig Belgisch vaandel over iedere kist was gespreid. Daarboven een nieuwe khaki-vest met op de voorboorden der kraag twee kleine roode hoeken: ze leken geklonterde bloedvlekken van de overledenen.

Langzame de stoet het kerkhof binnenschreed, lijsig deinend, als waaide een zieltogende Herfstwind door haar leden; 't smalle kiezelpad kris-send zuchtte onder de zware treden. Heilige onbeweeglijkheid der vele rijen kruisen op soldatengraven, die zich hadden geschaard, dichte

Belgisch front: De loopgraaf B. 8, Zuid.
Kommandant Smets.

bijeen, bescherming en kalnte zoekend voor hun gezamenlijke droefheid in de gezellige schaduw van 't oude, vredige kerkje.

Allen blootshoofds rond den rechthoekigen put. Zijn diepe muil wijd gaapte, wraakzuchtend verlangend om zijn weerlooze prooi te kunnen opsorpen en te prangen tusschen zijn kille wanden. Een kort gebed, suizend als ruischende, buigende graanhalmen; een kruiske met wijwater en, de eene na de andere, de kisten werden neergelaten, met een schravelend, zinderend gekerf der knobbelige, gedraaide koorden. 't Gerucht kaperend zaagde door de mannen hun beenderen, dat ze rilden. Toen ploften zware schuppen aarde bonkend neer op de dunne planken, en iedere slag klonk als een holle verdoofde snik van den doode, die dof opsteeg ten hemel als een laatste weeklacht. Hij snerpde door 't hart der soldaten, zoo snok-geweldig en diepe het hen aangreep en weg zoog 't bloed uit hun gelaat. Want 't waren arme piotten, die men ter ruste lei, ter eeuwige ruste, zwogers als zij, hun broeders. Misschien vonkte het op in hun ziele, dat ook zij, op zekeren dag, wanneer zij al hun lijden en pijnen met godenmoed zouden hebben getorscht, en hun Calvarus bestegen, zoo zouden liggen neergeveld, uitgestrekt in marmèren stijfheid, met in 't voorhoofd 't kleine, zwarte kogelgaaftje...

De boomen, welke den doodenakker omsloten en waakten op zijne ongestoorde rust, hun kruin wat verder overhielden, en mistroostig hun laatste gele bladeren dwarrelend lieten vallen, als treurden ze om al het wee dat immer ontzettend grooter en grooter werd en dat ze iederen dag aanschouwden... »

Oeren, zoo heet een stil, afgelegen plaatsje, tusschen Alveringem en Loo. Het is een gemeente, maar het bezit geen dorpsplein. Het heeft een oud kerkje, doch is geen parochie. En slechts eens in 't jaar komt kapelaan Cyriel Verschave van Alveringem er enkele dagen dienst doen.

Maar 't is een stemmige rustplaats voor de dooden en zeshonderd soldaten slapen er in de schaduw van den spitsen toren en den tempel,

gebouwd in een der vervlogen eeuwen, type der bedehuizen van dit stoere Veurne-Ambacht.

* * *

De Duitschers hadden een vreeselijk wapen, dat ze altijd konden gebruiken in de IJzerstreek: het kanon.

De beschietingen waren soms vreeselijk. Veurne werd geweldig bestookt. Nieuwpoort en Diksmuide bestonden niet meer. De vijand trof nu verder achteruitgelegen plaatsen.

Een vreeselijk drama speelde zich in Juni in De Panne af. Zie hier het bericht er over.

De Duitschers beschoten het Oceaanhospitaal.

Vijftig granaten zijn in de onmiddellijke nabijheid van de ambulance gevallen en sommige roffen een groote villa, ongeveer honderd meter van het hospitaal. In deze villa werkten vele jonge meisjes, die verbanden maakten, linnen herstelden en streken voor de gewonden der ambulance.

't Was vier uur in den namiddag, toen de Deutsche vliegtuigen verschenen en er bommen vielen. De villa werd getroffen; dertig meisjes werden op slag gedood of stierven kort na den aanval. De meeste lijken waren vreeselijk verminkt. Men voerde een veertigtal gewonden weg, van wie er nog tien bezweken en den volgenden dag nog veertien.

Met diepe ontroering beschrijft het bericht, hoe er zeven en twintig lijken in de kerk waren en de diensten bijgewoond werden door een talrijke menigte en nog honderden menschen voor het gebouw stonden. De slachtoffers, op vijf na, zijn niet uit De Panne afkomstig, maar verbleven hier als vluchtelingen. Ook buiten de villa werden nog eenige weerloozen gewond. Een huis stortte in en een oude vrouw werd op straat geslingerd. Gewond werd ze naar het hospitaal gebracht.

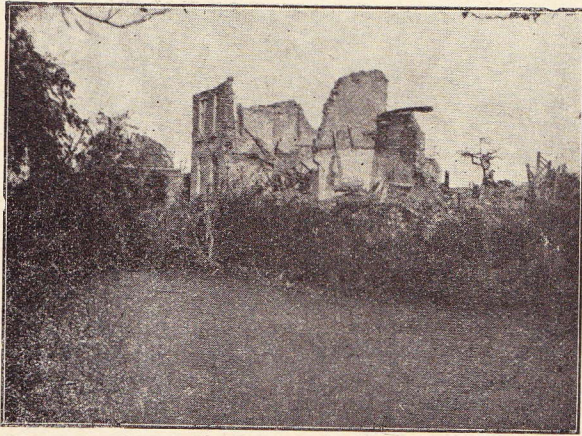
Men kan zich voorstellen welk een verontwaardiging en haat zulke aanvallen wekken, die geen militair nut hebben, maar jonge meisjes en kinderen op gruwelijke wijze van 't leven berooven, meisjes, die vreedzaam arbeidden voor gewonde strijders. Zij waren niet heengegaan, toen plakaten het vertrek van veel vluchtelingen regelden. Ze bleven op hun post in een open dorp, toch vrij ver achter het front, waarvan De Panne nog door de dorpen Coxyde, Oost-Duinkerke en 't stadje Nieuwpoort gescheiden is.

Zoo traden de Duitschers op in een Vlaamsch dorp, waar ze nooit den voet konden zetten, tenzij als gevangenen.

* * *

Generaal Leman, de held van Luik, kwam omstreeks dezen tijd naar Le Havre. Hij werd den 21ⁿ Juli 1918 te Sainte Adresse door onze regeering ontvangen.

Een bataljon der 3^e legerafdeeling was van het front gekomen, als eerewacht van het vaandel van het 12^e linieregiment.

De pastorij van Zuydschoote.

In een trillende redevoering heeft het Kabinetshoofd, de heer M. Cooreman, in naam van het gansche land aan generaal Lemman een schitterende hulde gebracht. In zijn dankwoord, sprak de doorluchtige krijgsman den lof uit der prachtige eigenschappen van het Belgisch leger en van zijn Koning, dien hij geestdriftig toejuichen deed door de menigte, verzameld, in de zekerheid der aanstaande overwinning, om de verjaring der Belgische onafhankelijkheid te feesten en ook den aanvoerder die, onder de muren der stad Luik, den vijand een nederlaag toebracht, welke een beslissenden invloed op den ganschen loop van den oorlog uitoefende.

Zoo verliepen de maanden, moeilijke maanden voor ons leger, tot ook hier dra het uur van het offensief zou slaan.

IX.

HET ONZICHTBARE OOR.

Alvorens wij den gelukkigen ommekeer in de krijgskansen op het Westelijk front beschrijven, willen wij bondig wijzen op de belangrijke rol, welke de telefoon tijdens den oorlog heeft vervuld.

Het ware overbodig hieraan deze paar bladzijden te wijden, vermits onze lezer weet, dat de moderne legers het zonder telegraaf en telefoon niet zouden kunnen stellen; maar minder bekend is allicht hoe de telefoon gediend heeft tot het af luisteren van de vijandelijke mededeelingen; hoe hij ten dienste werd gesteld van den inlichtingsdienst, en vaak zoo belangrijke berichten vermocht op te vangen, dat aanvallen er door vrijdeld werden, doordat men — tijdig gewaarschuwd — de noodige maatregelen had kunnen treffen.

Veel hing daarbij van de scherpzinnigheid van den waarnemer-telefonist af. Het volstond immers niet getrouw elk geluid uit de vijandelijke linies op te nemen, maar aan deze geluiden hun beteekenis te geven, te vorschen naar den zin

van oogenschijnlijk onbeduidende gesprekken, welke nochtans vaak een groote beteekenis kregen, zoo ze in verband met andere mededeelingen werden gebracht.

Gebruik makend van het geleidingsvermogen der aarde, werden zoo dicht mogelijk bij de stellingen van den vijand de draden onder aarde gelegd. Als nu de vijand telefoneerde of langs den grond telegrafeerde, vingen deze draden de mededeelingen op en brachten ze over naar een luisterpost, waar ze het oor van den waarnemer bereikten. Op vernuftige wijze werd aldus een les uit de natuurkunde ten nutte gemaakt. In plaats dat de stroom verloren ging, werd hij door deze draden opgevangen en naar den luisterpost gevoerd.

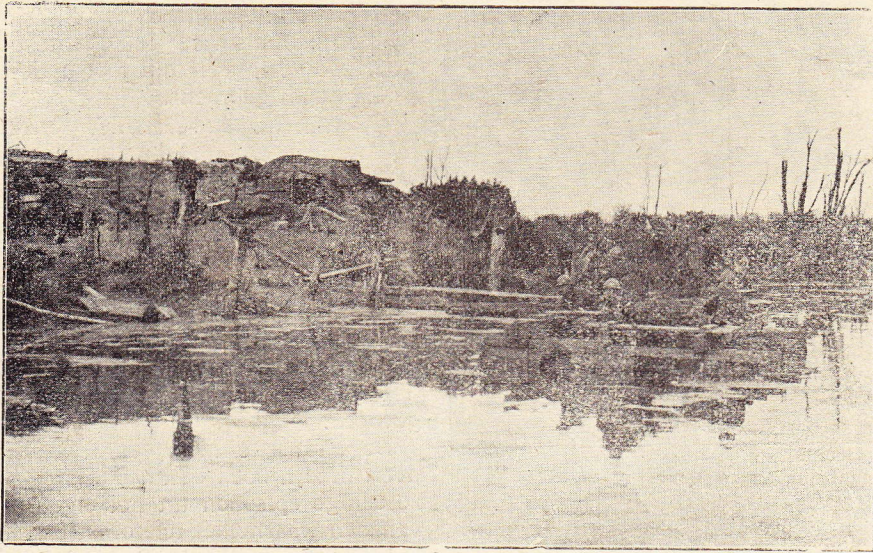
De Fransche schrijver, Alexandre Arnoux, heeft in zijn boek « Indice 33 » op pakkende wijze eenige episoden uit het eigenaardige bestaan van den waarnemer-telefonist beschreven. Enkele bladzijden willen wij voor den lezer hier overschrijven.

Ziehier hoe Arnoux den waarnemer zelf beschrijft, als hij voor zijn toestel zit, den luisterhelm op, wachtend op berichten van den vijand:

« Ik hoorde een soort van zeer ver en zeer zacht hagelen, een gepik en een gescheur, een geluid van olie in een kachel, die uren van mijn oor verwijderd zou zijn, en wiens onregelmatig zingen men af en toe zou hebben aangehitst door er plots een pannekoek of een levenden visch in te gooien. Daaronder liep, flauw, maar aanhoudend, het murmelend geluid van een beekje over gladde, diep verborgene rotsen, een onuitputtelijk gevoede vloed, die onophoudelijk, zonder onderbreking en steeds even gelijkmatig stroomde; iets, nauw hoorbaar, maar machtig door zijn gestadigheid, reusachtig zelfs door het aanduren ervan in den tijd; de ziel zelve der aarde, waarvan ik een enkel stemgeluid afluisterde, een stamelend woordje, dat opgevangen werd door de stroomnemers, die geplant stonden in het hart van haar oude schors. Ik was als een onderaardsch insect, met verwonderlijke voelhoorns, waardoor een stroom liep, die me van een vierhoekigen punt bereikte en dien ik langs een koperen draad terug naar den grond zond. Een stroompje van het elektrisch leven der planeet golfde door mijn lichaam; kracht nam ik op en gaf ze terug.

Ik wachtte tot de aarde, als trouwe gediensige, me het geheim van den vijand zou leveren, dat ik tegen hem zou gebruiken. Zij zou het ras niet verraden, dat haar sinds zoovele eeuwen vruchtbaar maakte; zij beluisterde den tegenstander te mijnen voordeel.

Mijn vergankelijk zenuwstelsel sloot ik aan op haar en op haar eeuwige werkzaamheid. Wij vormden een strijdig geheel, de koppeling van een dierlijke machine, vol onvoorziene schokken, onderhevig aan een plotselinge uitputting, met een bron van duizendjarigen rythmus, waarvan de duur onmetelijk was in vergelijking met den mijne. En toch bezat het geheel een zekeren samenhang: de aarde, deze rollende bol, waarvan één leeftijd millioenen levens als het mijne omsloot, en ikzelf, het insect, uit wat vleesch, een

Een Belgische voorpost aan den IJzer.

helm en twee overgrootte voelhoorns bestaande; wij begrepen elkaar op duistere wijze. Soms, wanneer mijn aandacht verslapte, of wanneer mijn bloed sneller tegen mijn slapen klopte, leek de zachte, zilveren stroom een zang van paaschklokken, die aan het uiteinde der wereld zouden luiden, en wier zingende golven, die onderwege elkaar inhaalden en voortdurend tot me kwamen, in mijn aderen welluidende tonen opriepen.»

Plots wordt echter dit vage geruisch onderbroken.

«Een geheimzinnige trompet doet een zuiveren, zwevenden klank weerklinken, gevolgd door twee korte. Een andere antwoordt van over den afgrond, volgens hetzelfde rythmus. Tusschen deze troepen in suist het hagelen lijk een orkest in sourdine, onsamenhangend, wanordelijk, brengend de immense echo der aarde door een te dunnen koperen draad, waarin de weergalm metalliseert en gebroken wordt. De kristallen trompetten overheerschen de samengeperste opborreling van den geologischen brei. De mensch, de tegenstander weliswaar, maar de mensch dan toch, dringt aan de oneenigen, woesten strijd der elementen, die elkaar verscheuren, een welgevormde noot op, in een maat verdeeld, uitgetrokken als een glazen haar. Een verstand rijst en zingt boven den oorspronkelijken chaos.

En dan... een stem. Berlijnsche kelen spreken. Ik herken ze aan de wijze waarop zij de keelklanken verweken en de sisklanken verharden. De elektrische trilling der lijn verhakkelt de woorden, verwacht ze, graaft er kuilen in, boort er scheurende steken tusschen. De zinnen lijken in een versleten fonograaf met oude, neusklankige platen te trillen; het bakgesis hakt ze stuk en vertroebelt ze; het schijnt me of ik mij inspan het geheim van twee medeplichtigen af te luisteren, terwijl de ronkende, stekende boor van den tandarts een kies uitdiept. Ik hoor... ik hoor...

Ik onderscheid de rauwe, sterk beklemtoonde

stem, welke de grondtonen krachtig uithinnikt. Ik schrijf koortsachtig, met samengetrokken wilskracht, heel mijn verstand ganschelijk in mijn gehoor gebonden, heel mijn leven in het oor samengedrongen.

«Allo, A. 5, zijt gij gereed?»

«Ja.»

«Allo, A. 5.....»

Een plotseling gekraak slikt het einde in en spuwet enkele woorden ten besluite als in een hik uit. Ik ben woedend het voornaamste gemist te hebben. Mijn makker Sambor bekijkt het beschreven vel, dat voor mij ligt:

«Pas op. A. 5 is een mijnwerper; zij gaan schieten. Als ze onze draden nu maar niet verknoeien. Luister; ik verwittig intusschen den sektie-overste om onze mannetjes te waarschuwen. A. 5 schiet altijd op ons.»

Hij zet zijn helm op en verlaat den post. De stemmen zetten hun gesprek voort:

«A. 5... 460... 25 rechts.. Vuur...»

«Geschoten.»

Het geluid van het afschieten bereikt eerst mijn ooren, dan het huilen van het projektiel door de lucht en enkele sekonden later volgt de ontploffing der torpedo. Sambor had gelijk. Haastig schrijf ik. Het geschut veegt onze eerste lijn schoon, van rechts naar links en nadert den post. Ik hoor de bevelen, die het fataal tot ons leiden....»

Het zou echter weldra al moeilijker en moeilijker worden den vijand af te luisteren. Deze nam voorzorgen. En Arnoux beschrijft dan ook de veranderingen, die met den tijd, de luisterpost onderging.

«Men zou — zegt hij — hier niet meer den eenvoudigen post uit mijn begintijd herkennen; hij, die twee draden naar den argeloozen vijand wierp en rechtstreeks, op kinderachtige wijze, den stroom opving. Het werd een onzichtbare strijd; een geduldige, volgehoudene listigheid.

Een patroelje op het noodbrugje te Ramscapelle.

De Duitschers zagen in den aanleg van hun telefonisch net van den stroomterugkeer langs de aarde af; overal hebben zij dubbele lijnen gelegd, met gesloten omloop. Tevergeefs spanden wij onze arme ooren met het grove trommelvlies; geen der aangewende middelen bracht nog iets hoorbaars. Dagen van somber wachten!

De post werd echter van andere, fijnere en aangepaste toestellen voorzien. En hij leek nu, met zijn apparaten, zijn galvanometer, zijn akkumulateurs, zijn wijzerborden op een echt laboratorium.

« Het duel tusschen het oor en den klank had niet opgehouden. De vijand heeft haast alle telefonische gesprekken afgeschaft en de telegrafische verbinding langs den grond ingevoerd, waarbij hij zich slechts in cijfers uitdrukt en het lichtzinnig geklets tot een minimum is teruggebracht. Wij moesten het Morse-alfabet leeren. Het was nu uit met de persoonlijke vondsten; wij teekenen nog enkel telegrammen op, waarvan wij den zin niet meer vatten en die onder de humuslaag, doorheen klei, zand, mergel en biksteen circuleeren, de geologische aardlagen doordringen, die hen doorlaten, terwijl zij omheen de ondoordringbare minerale blokken trekken; zoo zwerft het volkje der onder cijfers gekamoufleerde gedachten, moeizaam in het rijk der machtige dichtheden. Het komt me voor dat ik een fonograafplaat geworden ben, welke onder de geneusnijperde oogen van de skribenten van den grooten staf ontrolt. Ik ontvang decimale geluiden en schrijf heelder vellen vol arabische cijfers, welke tot verslagen zullen worden verwerkt.

Toch is geen enkele ondoordringbaarheid volkomen. Soms spreekt men, en vandaag nog heb ik den naam Gottfried, of Gottlieb gehoord...

In deze uren van geduldig luisteren, waarin de waarnemer tevergeefs zijn oor inspannt, raakt hij aan het mijmeren en hij vraagt zich af wat zijn persoonlijkheid eigenlijk nog beteekent, verloren als hij is in den immensen strijd, die van

hem een machine heeft gemaakt. Arnoux weet treffend deze verlatenheid van den mensch in den chaos van den oorlog uit te beelden.

« Wat ben ik? » schrijft hij in het gemelde boek. « Een schakel in een draad. Een stroom raakt me, ik breng hem over naar het bevel, dat zich achter mij bevindt. De stroomnemers steken hun voelhoorns uit; ikzelf bevind me middenweegs tusschen zintuigen en hersenen... Nederig vervul ik mijn taak: omzetter van energieën uit een uitgestrekt, samenhangend net.

Vroeger, in den primitieven tijd, had ik mischien van verre mijn vijand geroken en zijn spoor weten af te zonderen van de ontelbare andere; ik had de gave van het waarzeggen bezeten, deze van zien op afstand; het water onder de rots had ik weten aan te wijzen en mijn gedachten telepathisch over te brengen, rijk als ik toen nog van natuurlijke krachten ware geweest. Nu helpen fijne toestellen mijn stompzinnig lichaam, komen zij mijn armoede en mijn berooving ter hulp. Een bijziende, gehoor en smaak missend, doof voor het onzichtbare, gediend door machtige en teere mechanieken; ligt daarin het doel, het eindpunt en de dood van onze beschaving? »

Zoo mijmert de waarnemer in de uiterste voorposten, tot zijn aandacht door een of ander geluid weer gebonden wordt en hij in spanning elke lettergreep tracht af te luisteren en het gehoorde zorgvuldig opschrijft. Allicht bevat het kostelijke inlichtingen, die aan den staf zullen toelaten de plannen van den vijand te doorzien. Luisteren we nog naar Arnoux, die bij monde van den hooger genoemden Sambor laat uitleggen hoe men, uit allerlei kleine bijzonderheden, belangrijk nieuws omtrent 's vijands bedoelingen, troepenverplaatsingen e.d. kan vernemen.

Na gezegd te hebben dat er tamelijk belangrijk nieuws te vermelden valt, vervolgt hij:

« Tegenover ons moet het eerste bataljon door

DE TWEEDE ZEGEPRAAL

AAN DE MARNE

Generaal Jopey dankt onze muzikanten.

het tweede vervangen zijn. In plaats van de compagnieën 1, 2, 3, 4 te hooren aanroepen, zijn nu de compagnieën 5, 6, 7 en 8 aan de beurt. Verder: twee nieuwe officiersnamen...

Wij hebben een beschieting kunnen aankondigen; zij hadden onze werktroepen gezien; hun waarnemer had aangekondigd: « Vijftig werksoldaten op Elsa. » Ik heb den kommandant verwittigd; inderdaad waren er soldaten te F. Dus F. op hun kaarten, heet Elsa; het kan zijn dat hebben dit te weten. Nogal dikwijls zult ge den roep « Auge 1,2 of 3 » hooren. « Auge » duidt een waarnemingspost aan; drie hebben zij er. Volgens mij bevindt zich een dezer posten, n° 3, in een gekamoufleerden boom aan den rand van het bosch; hij moet F. beheerschen. Allicht heeft hij de werktroepen gezien. Verscheidene malen werd hij met een « Allo, boom » aangeroepen. Ik heb aan den kommandant mijn vermoeden medegedeeld en deze heeft bevolen op den rand van het bosch te schieten om te trachten dezen post neer te halen. »

Toen de Duitschers — zooals wij hooger meldten — voorzichtiger waren geworden, en langs den grond met cijfers telegrafeerden, slaagden de waarnemers er nochtans vaak in nuttige inlichtingen aan den staf te bezorgen. Zoo konden zij aan de wijze, waarop getelegrafeerd werd, aan de regelmatigheid van het afzenden van het bericht e.a., merken of de troepen door nieuwe eenheden werden afgelost. Alleen het nieuws van deze aflossing kwam in vele gevallen den staf zeer ten nutte.

Zoo voerde de mensch den strijd met alle hem ter beschikking staande krachten en steeds meer werd door hem gebruik gemaakt van de wetenschap, welke hem een gewillige en nooit falende hulp wist aan te brengen.

De kansen der Duitschers waren voorbij. Nu was de beurt aan Foch.

Deze had reeds op 12 Juli zijn bevelen gegeven om zich voor te bereiden op een offensief tegen den Westelijken flank der Duitschers bij Château-Thierry.

Het oogenblik van het zoo lang verwachte tegenoffensief was aangebroken.

Terwijl Gouraud in Champagne en Berthelot bij Reims den Vredesstorm moesten weerstaan, concentreerde Pétain troepen tusschen de Aisne en de Ourcq, de legers van Mangin en Degoutte, onder de bevelen van Fayolle.

Men kon die beweging voor de Duitschers verborgen houden.

De kwestie der effectieven was veel verbeterd. Engeland had zijn geteisterde divisies aangevuld, Amerika's troepen werden steeds talrijker. Men beschikte over veel munitie en geschut.

De Franschen hadden een groot aantal stormwagens. In drie nachten voerde men de concentraties der legers Mangin en Degoutte uit.

« Den 15^{en} om 9 uur » schrijft generaal Mangin, « werden de concentratiebewegingen geschorst op bevel van generaal Pétain, wegens het Duitsch offensief tegen het 4e leger Gouraud.

Generaal Foch, die zich naar het hoofdkwartier der legergroep begaf, vernam dit tegenbevel en hief het op.

De voorbereidingen, welke enkele uren gestaakt waren geweest, werden met nieuwe krachtadigheid en met merkwaardige orde en stilte voortgezet. »

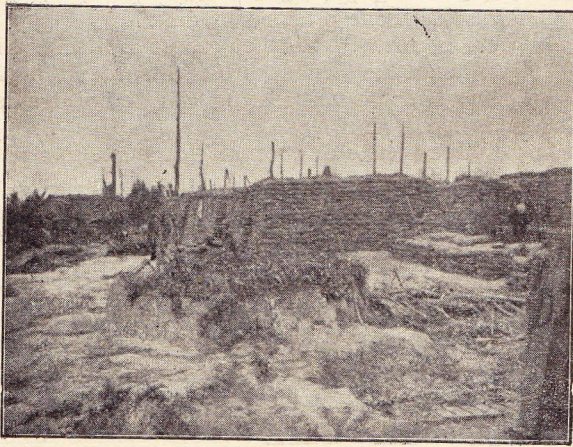
De vijand, die den 11^{en} eenige onrust getoond had, was weer volkomen gerust.

Ludendorff zelf bekende dit later: Hem was bericht, dat bij den vijand kalmte heerschte.

Maar in die dagen stond Ludendorff interviews toe aan Deutsche dagbladschrijvers, met het doel natuurlijk om in het eigen land den moed te verheffen. Alles ging best. Zoo verklaarde hij:

« Het verloop van den slag geschiedt net, zooals het gedacht en gehoopt was. De infanterie heeft prachtig gestreden. Het élan, waarmee zij in 1914 ten strijde trok, is geheel bewaard gebleven en zal haar ook verder brengen, hoewel de vijand sterk is en vastberaden vecht. Het geweldig moeilijke is geslaagd: den strijd van den stellingsoorlog in den bewegingsoorlog te doen overgaan.

De Engelschen wenden ongetwijfeld hun machinegeweren zeer behendig aan. Zij bouwen b.v. onderaardsche gangen en van uit hun loopgraven naar voren gaande trechters, die met machinegeweren bezet worden. Zulke opstellingen zijn voor de artillerie niet waar te nemen en vooral bij nevel in het geheel niet te treffen. Onze infanterie nam deze overal in het terrein verspreide nesten machinegeweren.

Belgisch front: Loopgraaf B. 19.

Troosteloos is de vernieling der landstreek, over welke de strijd woedt. De keizer heeft een zeer diepen indruk van de vreeselijke verwoesting van het Fransche land op het strijdtooneel medegebracht en er nog eens op gewezen, hoeveel dank het volk het leger verschuldigd is, dat het deze verschrikking buiten het eigen land heeft gehouden.»

Dan kregen de Duitschers beschrijvingen over het kanon dat Parijs beschoot.

Van Duitsche zijde werd gemeld: «De Franschen hebben het mis, wanneer zij meenen dat er slechts één dergelijk kanon bestaat. Binnenkort zullen dan ook militaire legerplaatsen, oefenterreinen, spoorwegstations, ten behoeve van troepentransporten op vele punten tot op meer dan 100 km. achter het Fransche front het doel dezer nieuwe Duitsche kanonnen zijn. Het spreekt vanzelf — verzekert dit bericht — dat slechts punten van militaire beteekenis beschoten zullen worden!»

De beschieting van Parijs o.a, waarbij telkens burgers als slachtoffers vielen, is een bewijs te meer hoe de Duitschers in hunne mededeelingen steeds huichelden, zooals in bovenstaand bericht nogmaals blijkt uit de verzekering dat slechts punten van «militaire beteekenis» zouden beschoten worden.

Volgens berichten uit Zwitserland neemt de «Echo de Paris» aan, dat tot nu toe door twee dezer monsterkanonnen afwisselend wordt gevuurd.

* * *

Men trachtte den indruk weg te nemen, of er verschil van gevoelen was tusschen Duitschland en Oostenrijk. De beide keizers vergaderden dikwijls en dan seinde men de wereld een bericht rond als volgt:

«De bijeenkomst der keizers in het Duitsche hoofdkwartier op dit oogenblik beteekent een bevestiging en bekrachtiging van den wil om schouder aan schouder te blijven strijden tot de vijanden de wapens neerleggen. De middelmach-

ten staan thans sterker dan ooit. Bij de besprekingen, welke zullen plaats vinden, zullen de beide vorsten en hun leidende staatslieden met tevredenheid en volkomen overeenstemming de oorlogsdoeleinden kunnen vaststellen.

De oorlog vraagt zware offers, doch wij zullen volhouden tot de vijanden hunne ons bestaan bedreigende plannen laten varen.»

Hoe zeer deze opgeschenroefde woorden van trouw met de werkelijke toedracht der verhoudingen tusschen Duitschland en de dubbelmonarchie in strijd waren, weten onze lezers, als zij zich herinneren hoe reeds in 1917 keizer Karl gepoogd had met de geallieerden vrede te sluiten. Wij hebben te gelegener tijd den brief van den Oostenrijksch-Hongaarschen keizer aan zijn zwager prins Sixtus van Bourbon medegedeeld, waarin de keizer zijn vredesverlangen op duidelijke en ondubbelzinnige wijze uitsprak.

Daarenboven werden de binnenlandsche moeilijkheden in de dubbelmonarchie met den dag grooter.

Het hoeft dus nauwelijks gezegd, dat niemand zich aan het hierboven aangehaald bericht, ondanks zijn geestdrift, liet beetnemen.

* * *

De Fransche voorbereidende tegenaanvallen werden door de Duitschers als volgt meegedeeld:

«De huidige stand van den slag wordt gekenmerkt door de hevigste Fransche tegenaanvallen, waarbij de vijand ter aanvulling van zijn verliezen aan doden en gewonden steeds nieuwe divisies van andere frontgedeelten aanvoert.

Blijkbaar zouden de Franschen al tevreden zijn, wanneer hun als belooning voor hun vreeselijke offers slechts ergens eenige terreinwinst beschoren ware; maar hun sterke aanvallen mislukten overal. De Duitsche taktiek zorgt er voor, dat steeds nieuwe vijandelijke reserves gebonden worden, nadat de hoofdreserves van Foch reeds in den prestige-hoek voor Amiens waren samengeperst. De vijand is niet in staat het geheele lange gevechtsfront met gelijkmatige troepenmacht te verweren. Hij is niet bij machte den Duitschen druk, waar ook, tot verlichting te dwingen, de onophoudelijke aanvallen af te slaan, die steeds bij verrassing geschieden, en met zijn troepen elastisch terug te gaan voor het vuur der in massa gegroepeerde machinegeweren, die gaten in zijn verdediging maken.»

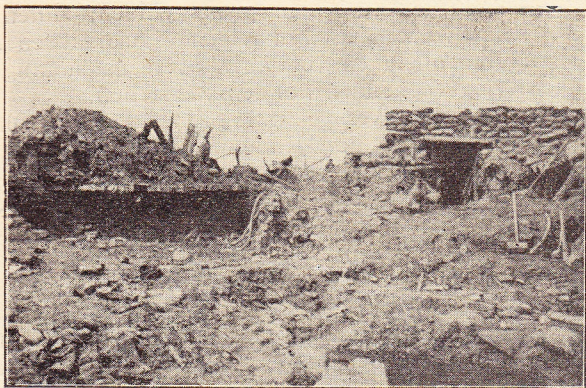
Foch antwoordde daarop door zijn maatregelen snel en vastberaden door te zetten.

De vliegdiens was aan weerszijden druk in de weer. De Duitschers leden daarbij een zwaar verlies. Von Richthofen werd gedood.

De officieele korrespondent bij de Australische troepen gaf het volgende verhaal over den dood van von Richthofen.

«Baron von Richthofen werd neergeschoten, toen hij laag over Australische troepen vloog. De kogel, die hem doodde, werd waarschijnlijk door een Lewis-kanon van een Australische batterij afgeschoten.

Richthofen viel na een hevig gevecht tusschen Engelsche en Duitsche eskaders. Vandaar dat een Engelsche vlieger Richthofen meent neerge-

Belgisch front: Een schuilplaats van A 17, door een Duitse bom vernield.

schoten te hebben.

Het vliegtuig van Richthofen viel te pletter. Slechts een kogel werd in zijn lijk gevonden en deze was door zijn hart gegaan.

Voor het lijk van Richthofen geïdentificeerd was, wist men niet, dat de fameuze kampioen neergeschoten was. De identifikatie geschiedde door de papieren en het horloge van den gesneuvelde. »

Zijn dood wekte in Duitschland een diepen indruk.

* * *

De voor het Fransch offensief aangewezen troepen namen dus hun stellingen in. Wij willen hier herinneren aan de verklaringen van Amerikaansche zijde afgelegd in de pers en daarbuiten, naar aanleiding van Duitse berichten, als kon de hulp van over den Oceaan niet doelmatig zijn.

De «New-York World» schreef: «Een der meest gewichtige resultaten van den machtigen strijd, die thans in Noord-Frankrijk aan den gang is, is reeds in de Vereenigde Staten zichtbaar. Het besef van de oogenblikkelijke eischen en belangen heeft 't Amerikaansche kongres gesteekt.»

De «Evening Mail»: «De gruwelijke strijd op het Westelijk front heeft ons onze verantwoordelijkheid getoond.»

De «Daily Express» vernam uit New-York: «Hindenburg's weergalooze opoffering van Duitschland's menschenmateriaal is de voornaamste faktor, die de aandacht in Amerika trekt.»

De Hohenzollern's en Hindenburg zijn het laatste en grootste spel met menschenlevens in de Europeesche geschiedenis begonnen en het is wel waard, dat er een paar mijlen terrein worden prijsgegeven, wanneer de Duitse militaristen gedwongen worden om deze roekelooze barbaarschheid een les te doen zijn voor het Duitse volk.

De Amerikanen toonen niet 't geringste teeken van pessimisme. Zij zijn er verheugd over, dat Britsche kanonnen de Duitse kracht verzwakken tegen den tijd, dat generaal Pershing het

Amerikaansche offensief begint.

Onder invloed van het groote Duitse offensief, heeft de Senaat bijna uitsluitend beraadslaagd over de verhaasting van de oorlogstoebeireidselen.

Lodge pleitte er voor, dat de heele menschenmacht van Amerika aan de zijde der geallieerden zou worden gesteld en drong aan op gedwongen militaire oefening van jongelingen van 18 tot 21 jaar.

Lodge wees op den schitterenden stand der Britsche operaties. Onze dappere geallieerden, zoo zeide hij, hielden de Duitschers tegen met een opoffering en moed, die alle beschrijving te boven gaat.

Thomas van Colorado drong er op aan, dat elke hulpbron gebruikt zou worden om den geallieerden te toonen, dat wij komen, 5 miljoen sterk, met onzen rijkdom van schepen en voedsel.

Anderen vroegen, dat elk departement, met de voorbereiding van den oorlog belast, den meesten spoed zou betrachten. »

Het was geen bluff geweest: de Amerikanen hadden de getalsterkte hunner troepen snel opgevoerd en hun divisies zouden aan dezen Julislag deelnemen.

* * *

Laten we nu het front beschouwen.

Van de Aisne tot de Marne stond op het Duitse front een deel van het VIIe leger (von Boehn) met 12 divisies op de eerste linie en 8 in reserve.

Pétain stelde er tegenover: van Noord naar Zuid, het 10e leger (Mangin) van de Aisne tot de Ourcq: 1e korps (Lacapelle), 20e korps (Berdoulot), 30e korps (Penet), 11e korps (Prax), 1e Amerikaansche infanteriedivisie (Summerall), 2e Amerikaansche infanteriedivisie (Harbord), 15e Schotsche infanteriedivisie.

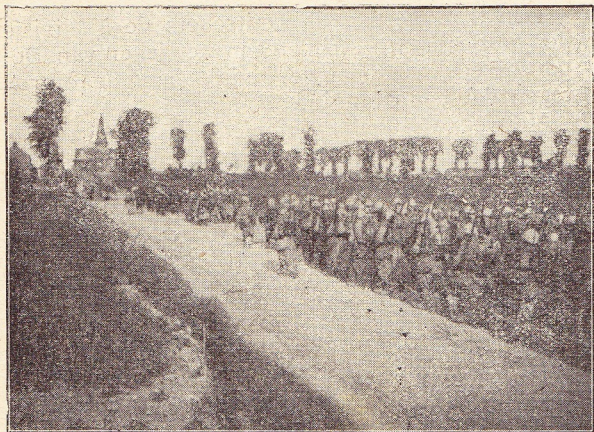
Het 6^e leger (Degoutte) van de Ourcq tot Château-Thierry: 2e korps (Philipot), 7e korps (Masseten), 26e Amerikaansche infanteriedivisie en 4e Amerikaansche infanteriedivisie (Cameron).

Dat was samen 21 divisies, daar een Amerikaansche gelijk stond met twee Fransche.

Het doel van den aanval was de spoorweg van Fère-en-Tardenois, de eenige bevoorradingsweg voor honderd duizenden Duitschers, die zich in den zak van Château-Thierry bevonden. Zelfs als deze lijn onder het bereik van 't geallieerd geschut kwam, zouden de Duitschers niet meer ten Zuiden der Vesle stand kunnen houden.

Foch had nu zijn hoofdkwartier te Bambon. «Bambon» schrijft Raymond Recouly in «La bataille de Foch», «op ongeveer 15 km. ten N.O. van Melun, niet ver van Mormont, is een echt Fransch landschap en bezit een Fransch kasteel, zoo Fransch als men zich maar verbeelden kan.

Eenigszins buiten de groote wegen, wat Foch boven alles zoekt, en toch niet te ver, om die wegen gemakkelijk te bereiken en aldus alle punten van het front te bezoeken, op halven afstand tusschen Parijs en Provins, lag het Algemeen Groot Hoofdkwartier uitstekend, om den beslissenden slag van den oorlog te besturen en daarna

Afgeleste troepen uit de loopgraven gaan naar Crombeke bivakeeren.

een offensief, waaraan bijna uitsluitend Fransche troepen zouden deel nemen.

Het kasteel ligt als verloren, als verzonken in die groote vlakte van het vruchtbaar Ile-de-France, graanzolder van het land. Zoo ver de blik reikt: prachtig bewerkte velden, eenige wouden bij de kasteelen voor de jacht van den heer, dorpen, getuigend van spaarzaamheid, arbeid, traag verkregen rijkdom, al de hoedanigheden en al de kracht van het ras.

Wat vooral treft, zijn de hoeven, met hun groote afmetingen, hun kloeke, massieve muren, als citadellen, de wijde poorten, de stroomijten, hoog als torens, de zware wagens, waarop men voeren laadt tot de hoogte van een eerste verdiep, de krachtige paarden; kortom de gansche machtige doening van de boerderijen.

De kasteelheer verdwijnt, het kasteel gaat in andere handen over, maar de boer blijft. Er zijn er, die tot in drie, vier geslachten de hoeve drijven. Hij is de ware meester van het land.

Het kasteel is in den stijl Lodewijk XIII, een gebouw tevens sterk en licht, met een gracht vol water er om heen.

Een groote zaal, ruim als een hal, beslaat het centraal gedeelte van het gelijkvloers: het was Fochs werkkamer. Een indrukwekkende schouw, aan den muur oude tapijten en schilderijen en plannen der kasteeldomeinen. In het midden een groot tafel-bureau. De ramen zien uit op beide deelen van het park.

Het is hier 't domein van de stilte, de bezinning. Ieder, die het kasteel tijdens het verblijf van den opperbevelhebber bezocht, kreeg dien indruk. Men noemde zijn hoofdkwartier het klooster van Bambon.

Naast het kabinet van Foch lag de eetzaal. In een naburig salon was het bureel van generaal Weygand en Desticker.

Op de eerste verdieping de kamers; die van den maarschalk had uitzicht op den achtergevel.

De zomerdagen van Bambon, van Juni tot Oktober, waren voor den staf dagen van harden arbeid. In dien zomer werd de oorlog gewonnen.

Clemenceau kwam daar dikwijls Foch bezoe-

ken. Hier vroeg Clemenceau:

« Gij zijt zeker, dat wij dit jaar de overwinning behalen? »

« Volstrekt zeker, mijnheer de voorzitter, onze soldaten doen alles wat ze kunnen en achter ons hebben we de zee, die ons voortdurend nieuwe Amerikanen brengt. »

In een hoek van het park, links, in aanwezigheid van zijn staf en van een bataljon, dat van het front gekomen was, verleende de voorzitter der Republiek aan Foch den maarschalksstaf.

Aan een der ingangspoorten, bij het paviljoen, werden de opperbevelhebbers Pétain, Haig, Pershing gefotografeerd toen zij den kriegsraad verlieten, waarin het verloop van den slag geregeld was.

Diaz wilde naar Frankrijk gestuurde Italiaansche arbeiders terug laten komen. Foch meldde, dat het onmogelijk was hen te missen.

Aan Pétain en Haig verzocht hij, uur na uur van de gebeurtenissen ingelicht te worden.

In den namiddag van den 17ⁿ kwam Clemenceau naar Bambon. De berichten waren goed. En 't beste was dat Foch aan den voorzitter der regering meldde, hoe het tegenoffensief Mangin-Degoutte den volgenden dag zou losbreken.

Den 18ⁿ Juli, om 4 u. 35 's morgens begon het 10^e leger den aanval tusschen de Aisne en de Ourcq zonder de minste artillerie-voorbereiding.

Driehonderd een en twintig stormwagens gingen de infanterie vooruit op alle terrein, waar ze konden rijden.

Voor die stormwagens liep als een golf van vuur, het spervuur der Franschen, die ook de vijandelijke batterijen hevig bestookten.

De Duitschers werden volkomen verrast. Dit offensief viel hun als een stortvloed op het lijf.

In de eerste linie greep een ware paniek de troepen aan. Dooden en gewonden lagen op hoopen, de overlevenden gaven zich over of vluchten weg. De kanonnen werden genomen. In hoeven en andere verdedigde stellingen gaven de Duitschers zich bij honderden over.

Soldaten, die daar op de velden werkten, zagen zich aan den arbeid overmand, en marcheerden gewillig naar achteren.

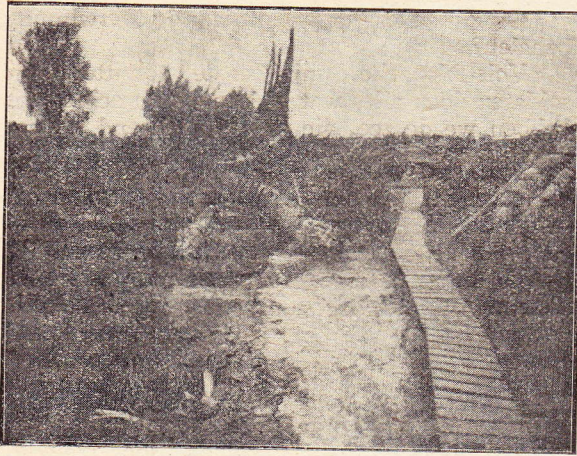
Ten Noorden der Ourcq trok het leger Mangin onweerstaanbaar vooruit, over de beetwortelvelden van het land van Soissons. 's Avonds bedroeg de vordering 7 kilometer. De Marokkaansche divisie Dugan, door Amerikanen omlijst, onderscheidde zich bovenal. Ook het 6e leger Degoutte bereikte zijn doelpunten.

's Avonds telde men 10.000 gevangenen en 200 kanonnen door het 10e leger behaald, en 2000 gevangenen en 50 kanonnen door het 6e.

« Generaal Pétain » schrijft Mangin, « begaf zich met generaal Fayolle naar het waarnemingspunt, waar generaal Mangin het verloop van den slag volgde. »

Generaal Pétain zei: « dat de uitslagen al zijn verwachtingen overtroffen, maar dat de aktie beperkt zou moeten blijven, wegens de middelen waarover men beschikte. »

Hij wees er op, dat de vijand ten Zuiden der Marne stond.

Loopgraaf aan de Yperlée.

Aan het 10e leger zou men geen enkele versterking kunnen bezorgen.

Maar generaal Foch, die op de hoogte werd gebracht, gelastte het offensief door te zetten en zond vier verse divisies voor het 10e leger, waarbij twee Britsche.»

Den 19e om 4 uur 's morgens werd de aanval voortgezet met de stormwagens en de infanterie. De Duitschers wierpen hun laatste reserve, vier divisies, in den strijd. Zij klemde zich wanhopig aan de Crête voor Soissons en deden heftige tegenaanvallen. De worsteling werd verschrikkelijk. Het 10^e Fransche leger vocht in 't vlakke veld tegen een gelijke, soms een sterkere macht.

De Amerikaansche divisies werden afgelost, met uitzondering van kanonniërs, die de zware, op den vijand veroverde stukken bleven bedienen. Zij schoten granaten met stikgas, waarvan men een grooten voorraad bezat, buitgemaakte ook.

Toch bleef men vorderen.

In twee dagen klom het aantal gevangenen tot 17.000, dat der veroverde stukken tot 360.

Voor de Duitschers werd de toestand steeds ernstiger: in de streek van Parcy-Tigny bevonden de geallieerden zich op 2 1/2 km. van den weg Soissons-Château-Thierry, en op minder dan 15 km. van den spoorweg Fère-en-Tardenois. De eenige spoorlijn van den vijand lag onder het vuur van het Fransche geschut.

Het leger Berthelot was bovendien zeer werkzaam aan de Marne en nam er Montvoisin. De positie der Duitschers ten Zuiden der rivier werd zeer onrustwekkend voor hen.

Soissons werd bedreigd.

De Duitschers zagen zich verplicht te wijken. In den nacht van 19 op 20 Juli, trokken zij terug over de Marne en gaven ze al hun terreinwinst van 15 tot 17 Juli op.

Ludendorff had een aanval in Vlaanderen willen doen, maar moest er aan verzaken, daar de strijd hier te veel troepen eischte.

Depots en ook dorpen gingen in vlammen op en gansche nachten door hoorde men zware ontploffingen.

Den 20^e wierpen de Duitschers de 5^e divisie der garde in den strijd tegen het leger van Degoutte en twee nieuwe divisies aan de Marne tegen dat van Mangin.

Verwoede aanvallen, om de Franschen van den weg Soissons—Château-Thierry te verdrijven, mislukten.

De Franschen behaalden weer vorderingen, ook den 21^e, toen de vijand weer vier nieuwe divisies tegen Mangin stelde, ten Noorden van de Ourcq, gesteund door tanks.

De Duitschers moesten weer achteruit gaan en Fransch-Amerikaansche bataljons trokken over de Marne bij Château-Thierry, dat door de 39e infanteriedivisie bezet was. De vooruitgang bedroeg daar 10 km. en bracht de geallieerden tot Brény-Chartèves.

Château-Thierry was een merkwaardige, oude stad, in de Marne-vallei, beheerscht ten Noorden door de ruïne van het eerwaardig kasteel.

Het bezat een standbeeld van den beroemden fabeldichter Jean de la Fontaine.

De Saint-Crépin-kerk is een gebouw uit de XVe eeuw met een zwaren toren. De Duitschers maakten er een opslagplaats van voor hun buit.

In 1914 werd de stad bijna door de Duitschers omsingeld. Den 2e September trok de bevolking heen. Er bleven slechts 180 inwoners, waaronder de vrederechter, de heer Voirin, de eenige magistraat, die er den ganschen oorlog vertoefde.

Den 3^e September plunderden de Duitschers Château-Thierry; den 4^e vervoerden ze den ganschen voorraad tabak uit het stapelhuis. Den 9^e werd de stad, die verscheidene malen beschoten was geworden, bevrijd.

Zij bleef Fransch tot 1 Juni 1918. Na een hevig gevecht in de straten, veroverden de troepen van het korps Conta haar. Koloniale afdeelingen en Amerikanen hadden hen toch zware verliezen toegebracht. De Amerikanen waren hier op het eind van Mei aangekomen met machinegeweren. Toen zij van de vrachtauto's sprongen, hielpen zij onmiddellijk de Marokkanen, om den vijand terug te drijven, die de Marne wilde overtrekken.

In den nacht keerde deze terug, gedekt door rookwolken. De Amerikanen verdedigden de brug, tot de laatste Franschman weer over de Marne was en trokken zich dan ordelijk terug.

Gansch de maand werd er dan bij Château-Thierry gestreden, al behoorde de plaats zelf aan de Duitschers. De geallieerden sloten haar nauw in, vooral toen de Amerikanen Vaux namen met 400 gevangenen.

Na 't offensief van 21 Juli moest de vijand de stad ongeven. Deze was geheel geplunderd.

De Duitschers hadden den avond voor hun vertrek de nog aanwezige burgers in de hoofdkerk opgesloten.

In de huizen vond men kisten met linnen, gedresseerd aan Deutsche vrouwen, maar men had den tijd niet gehad den buit te verzenden.

Veel was verbrijzeld en bevuild. Bijzondere groepen hadden in het gansch nieuw bezet gebied de voorraden moeten opzamelen, dus ook die van bijzonderen.

Om den ~~gewonen~~ man in Duitschland te overbluffen, werd de buit soms opgenoemd. Zoo had een Wolffbericht in het eerste offensief geluid :

« In Noyon zijn 200.000 liter wijn, 100 auto's, 200 veldkeukens, 220 voertuigen, 360 centenaar tarwe, 300 centenaar haver, 100 tenten, een groote opslagplaats met genees- en verbandmiddelen om een divisie gedurende verscheidene dagen van het noodige te voorzien, genomen. In Montdidier is de bevoorrading van twee, in Ham van een divisie vermeersterd. In Roye is een groot depot huiden met talloze runder-, schaaps- en konijnen-huiden in Duitsche handen gevallen, in Montdidier veel leer, linnen, wijn; in Ham wijn, cakes, dadels, 50 ton aardappelen; in Nesle veel bouwstoffen voor tenten en loodsen.

De buit gemaakte mantels, dekens, gummi-mantels en tenten zijn niet te tellen. »

Maar over de plunderingen zweeg men natuurlijk.

Naar een Duitsch dokument werden de dorpen Licy-Glignon, Torcy, Bonnes, Monthiers en Busiars geheel van hun landbouwgerief en werktuigen beroofd door het 345^e regiment van de 87^e divisie.

Daar bij Château-Thierry leerden de Duitschers de Amerikanen kennen.

De Amerikaansche marine-brigade streed bij Bois-Belleau. 't Was de eerste divisie, die in Frankrijk aankwam. Haar stichting dagteekende reeds van 1740 en haar annalen vermeldde onder meer de deelname aan den onafhankelijkheidsoorlog.

Tijdens dezen oorlog werd zij aangevuld door leerlingen der hoogeschoolen, vrijwilligers.

De Duitschers hadden steeds gezegd, dat de Amerikaansche inmenging slechts bluff was, maar nu ondervonden ze het, dat de werkelijkheid zich geheel anders voordeed.

De Amerikanen onderscheidden zich zoo in het Belleaubosch, dat de Fransche opperbevelhebber hen geluk wenschte en besloot het woud voortaan te noemen : « Bosch der Amerikaansche brigade. »

Den 18ⁿ Juli vertrok de 2^e Amerikaansche divisie uit dit woud ten aanval.

Nu ziet men in deze omgeving veel Amerikaansche kerkhoven.

De Amerikanen verhinderden de Duitschers ook uit Veuilly-la-Poterie op te rukken. En zij deden meer, ze bevrijdden den 18ⁿ Juni gansch het gewest van den vijand. Aan verscheidene dorpen rond Château-Thierry zijn de wapenfeiten der soldaten van de Vereenigde Staten verbonden.

Noemen wij nog Essommes, een der oudste plaatsen van het land, dagteekenend uit den tijd van Karel Martel. Het ligt bij heuvel 204, waar zoo verwoed gevochten werd. Moorddadig was ook de worsteling om Epieds.

Den 22ⁿ Juli drong een compagnie der 2^e Amerikaansche infanteriedivisie het dorp binnen, na een gevecht van man tegen man.

Den 23ⁿ en 24ⁿ wierpen de Duitschers er hen weer uit. De Amerikanen keerden terug, vijfmaal ging de plaats van hand tot hand, maar ten slotte bleven onze bondgenooten er meester.

Epieds is ook nog een dorp uit den tijd der

Merovingers. Het kasteel was eerst het hoofdkwartier der Duitschers, maar dan der Amerikanen.

In de buurt bij Brecq bezocht men na den oorlog het platform van een Bertha.

Het stuk van 380 was weggenomen vóór de aankomst der Fransch-Amerikaansche troepen. Het monsterkanon was in een bosch verborgen; een spoorlijn voerde er heen, gekamoufleerd door boomen.

Het is hier in 't ronde een oud land: zoo Coincy met zijn Romaansche kerk, Bruyère met zijn bedeuis uit de 12e eeuw. En zoo komt men te Fère-en-Tardenois, waarnaar de slag genoemd werd. Deze plaats was als knooppunt van wegen en spoorlijnen van 't grootste gewicht.

Den 30ⁿ Mei 1918 hadden de Duitschers de stad bezet. Wanhopig hechtten zij er zich aan vast, en een lange, vreeselijke veldslag woedde er om heen.

Den 25ⁿ Juli trokken de Duitschers terug, maar ze trachtten weerstand te bieden op de linie van de Ourcq.

Zij vernielden de bruggen, maar toch forceerden op 28 en 29 Juli de Amerikanen de rivier (n namen zij Ronchères, Sergy, Nesles, Seringes, terwijl de 62e Fransche infanteriedivisie Fère zelf bezette.

Sergy ging viermaal van de eene partij naar de andere over. De 4e en 6e divisie der Duitsche garde weken slechts voet na voet.

Den 30ⁿ namen ze zelfs het station van Fère terug, maar na nog een reeks van geduchte aanvallen door de Franschen en Amerikanen werd de linie aan de Ourcq bevrijd.

Voor al de divisie onder het bevel van generaal Mangin toonde zich heldhaftig in haar optreden.

Den 29ⁿ Juli werd er zwaar gevochten langs het geheele front tusschen Ville-en-Tardenois en den Noordelijken oever van de Ourcq. De tegenstand der Duitschers was fel en vinnig. Zij deden verscheidene tegenaanvallen, waarin men geen manschappen spaarde.

Dit kon echter niet verhinderen, dat de Franschen belangrijke vorderingen maakten. De soldaten van Mangin kwamen op een front van 10 km., na een hardnekkigen tegenstand overwonnen te hebben, vooruit, lieten al hun doelpunten achter zich en overmeesterden de Butte-de-Chalmon, die boven alle heuvels in den omtrek uitsteekt en in de richting van de Vesle volop uitzicht biedt.

Generaal Berthelot, langs den rechter vleugel, maakte insgelijks een onmerklijken vooruitgang in de richting van Fismes.

De bladen in Frankrijk vatten onmiddellijk de groote beteekenis van deze overwinningen. Parijs was thans voor goed gered, de vijand werd overal terug geworpen, verloor overal voet en het initiatief van den strijd kwam in handen van de Franschen, die dag op dag den indringers gevoelige verliezen toebrachten.

Generaal Maurice, de beroemde historischrijver, wiens kronieken zoozeer werden opgemerkt, schreef den 30ⁿ Juli in de « Daily Chronicle » :

« Onder de redenen van den tegenslag der

Belgisch front : Cabaret Bleu.

Duitschers, komt op de eerste plaats aan de onversaagdheid en de flinkheid van de Amerikaanse troepen. Alle andere legers zijn min of meer oorlogsmoê; zij bevatten alle een groot aantal jongens en mannen van middelbaren leeftijd en daarom moet de verschijning van een nieuw leger, samengesteld uit het puik der mannelijke bevolking van een groot land, veel grooter invloed hebben, dan zijn getalsterkte zou doen verwachten.

De Duitschers schijnen een nieuwe verdedigingslinie aan de Ardre of aan de Velse te voltooien en trachten nog tijd te winnen, want anders ware het onzinnig om den vijandelijken vloed ten koste van zooveel menschenlevens te stuiten. De slag gaat voort, onder voor den vijand zeer ongunstige omstandigheden. Hij moet telkens terugtrekken onder dekking van sterke achterhoeden, die overvloedig van machinegeweren zijn voorzien.

De invloed van deze machinegeweren in heuvelachtig en beboscht terrein is bijzonder groot en daarom is het niet zeker dat wij den vijand aanzienlijke strijdkrachten in de zakstellingen zullen kunnen afsnijden.

Doch zulks doet echter niets af van de volstrektheid der overwinning der geallieerden.

Het is niet te verbloemen, dat de tweede slag aan de Marne, evenals de eerste, is uitgelopen op een volslagen Duitsche nederlaag.

De Duitschers zijn zelfs niet bij machte om op een andere plaats van het front een afleidend offensief te beginnen.

Doch wij mogen niet verslappen en de toestand vergeet een verdubbeling van al onze inspanning.

De Duitschers wilden echter nog hun nederlaag niet bekennen. Hun berichten behelsden dat de terugtocht geschiedde volgens een van te voren opgemaakt plan. Doch het kon niet met dit plan overeenstemmen dat honderdduizenden kilos ammunities werden achter gelaten.

Langs de wegen door de bosschen lagen op een lengte van uren granaten, terwijl er munitieopslagen, die duizenden meter vierkant beslaan, tot manshoogte waren gestapeld.

Toch vormden die voorraden langs de wegen nog maar een klein gedeelte van den buit. De bosschen waren nog niet ten volle afgezocht en wat men met een vluchtig onderzoek vond, was waarlijk niet van aard, dat men naar een van te voren bestudeerd plan was teruggetrokken. Het was feitelijk een groote nederlaag.

De Duitschers hadden echter hun kanonnen op verwonderlijke manier weten weg te krijgen, hun kanonniërs hadden bevel gekregen munitie te sparen en enkel de infanterie door zwaar geschut te ondersteunen.

Men kan den bitteren spot aannemen, waarmee de geallieerde troepen boven de veroverde Duitsche ondergrondse schuilplaatsen het opschrift hadden geplaatst:

« De Duitsche infanterie vreest enkel God en haar eigen artillerie! »

De aanvallende troepen der geallieerden kwamen geducht opzetten. Zij gingen met wonderbaarlijke koelbloedigheid vooruit over korenvelden, die verduisterd waren door roode stofwolken en die omwoeld werden door het kanon- en machinegeweervuur van den vijand. Daarna beklommen zij de hellingen van een heuvel van zoowat 600 voet hoog, vanwaar zij, Oostwaarts zwenkend, een dorp bestormden dat, na een verwoed gevecht, waarin geen genade werd gevraagd noch gegeven, werd vermeesterd.

De Engelsche troepen beheerschten de Zuidzijde van de Ourcq.

Gevangenen zeiden hen dat de Duitschers voorbereidselen maakten om het Neslesbosch te verdedigen, dat recht in de richting van hun opmars lag.

De Britten hadden het hard te verantwoorden, maar zij hielden zich zeer schitterend. Zij hadden een open vlakte over te steken in het zicht van den vijand en daarna den 600 voet hoogen heuvel te beklimmen, die de streek overheerschte. Zij brachten niettemin den Duitschers zware verliezen toe.

Van af de Butte-de-Chalmont die, zooals wij hooger zagen, den Franschen in handen was gevallen, werden de troepen ondersteund door het Fransche kanonvuur.

Onder de Britsche troepen onderscheidde zich vooral een Schotsche divisie, die van de streek Atrecht in motorwagens naar het terrein van den strijd was gevoerd geweest. In den nacht moesten zij dan nog 10 mijlen te voet afleggen, om de vechtende troepen te ondersteunen.

De mannen met de rokjes om hun zware lendenen, stapten moedig vooruit, voorafgegaan door hun fluitspelers, die zoet en melodieus, de liederen speelden, die hen spraken van hun groene bereen en het vriendelijke vaderhuis.

In den vroegen morgen vielen zij onmiddellijk aan. Schril en luid klonken de tonen uit de doedelzakken en tooverden de Schotten hun heroïk verleden voor de oogen. Hun harte werd verstaald, zij zouden overwinnen of sterven voor de vrijheid.

De tegenstand der Duitschers was hardnekkig. De Deutsche machinegeweren, talrijk als konijnenholen, vielen de dapperen in den flank aan,